

УДК 330.1

Деякі аспекти формування прибутку підприємств в умовах суспільно-політичної нестабільності

Сидорченко Т.Ф.

кандидат економічних наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет

Підгайний М.Ю.

студент
Бердянського державного педагогічного університету

У статті розкрито поняття прибутку як головного показника ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства. Досліджено показники прибутковості функціонування підприємства. Виявлено вплив соціально-політичних факторів на формування прибутку та запропоновано шляхи його підвищення в умовах нестабільності зовнішнього середовища.

Ключові слова: прибуток, формування прибутку, управління прибутком, нестабільне зовнішнє середовище, соціально-політичні фактори.

Sidorchenko T.F., Pidgainyi M.Yu. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРИБЫЛИ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

В статье раскрыто понятие прибыли как главного показателя эффективности финансово-хозяйственной деятельности предприятия. Исследованы показатели прибыльности функционирования предприятия. Выявлено влияние социально-политических факторов на формирование прибыли и предложены пути ее повышения в условиях нестабильности внешней среды.

Ключевые слова: прибыль, формирование прибыли, управление прибылью, нестабильная внешняя среда, социально-политические факторы.

Sidorchenko T.F., Pidgainyi M.Yu. SOME ASPECTS OF FORMATION OF PROFIT OF THE ENTERPRISES IN CONDITIONS OF SOCIAL AND POLITICAL INSTABILITY

In the article the concept of profit as the main indicator of efficiency of financial and economic activity of the enterprise. Investigated the profitability of the enterprise. The effect of socio-political factors on the formation of profit and ways of its improvement in the conditions of instability of the environment.

Keywords: profits, formation of profit, profit management, unstable external environment, socio-political factors.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах впровадження в економіку України ринкових відносин та конкурентної боротьби досягнення високих фінансових результатів стає важливішою метою господарської діяльності підприємства. Вона потребує від підприємства підвищення ефективності його діяльності, визначає здатність до фінансового виживання.

Головним джерелом фінансування підприємства є прибуток. Це база створення та розвитку підприємства, яка забезпечує інтереси його власників і персоналу зокрема й держави загалом.

В умовах трансформаційної економіки прибуток підприємства залежить від багатьох чинників, основними серед яких є галузеві особливості та спеціалізація виробництва, форма власності та організація ведення бізнесу, стратегічні цілі та політика [2, с. 37].

Однак слід зауважити, що вплив основних факторів на збільшення прибутку можливий за умови рівноважного стану економічної системи ринку, який характеризується збалансованістю двох (або більше) різнопланових факторів, наприклад рівновагою попиту та споживання, прибутку та витрат [4, с. 25]. Помітне зниження економічної стабільності в світі та особливо в Україні, що спостерігається на початку XXI століття, пояснює зростання протягом останніх років уваги до дослідження впливу на формування прибутку інших, неекономічних, факторів: соціальних, політичних, інституційних, географічних тощо. Глобальна фінансово-економічна криза висвітлила важливе значення політичних і соціальних факторів у системі впровадження заходів антикризової політики та політики економічного зростання.

На даному етапі розвитку економіка України переживає досить важкий і болісний період системних змін, що супроводжується

загостренням негативних тенденцій у соціальної сфері, кризою суспільно-політичної системи. На жаль, у сучасних соціально-політичних умовах збільшення прибутку вітчизняними підприємствами є проблемним питанням. Досить велика кількість підприємств (особливо малих та середніх) взагалі не отримують прибуток, що призводить до їх банкрутства та ліквідації.

Саме тому в сучасних умовах проведення в нашій країні кардинальної економічної реформи дослідження, аналіз і виявлення механізму та особливостей впливу соціально-політичних факторів на формування прибутковості мають важливе теоретичне й практичне значення як для ефективного фінансового розвитку вітчизняних підприємств, так і для зростання національної економіки загалом [3, с. 31].

У зв'язку з цим гостро постає необхідність у проведенні детального аналізу показників прибутковості (рентабельності) функціонування підприємства в напрямі запобігання його банкрутству та організації подальшої успішної діяльності, створенні перспективних умов просування на міжнародні ринки, що сприятиме підвищенню авторитету України загалом.

Аналіз останніх джерел і публікацій.

У всі часи розвитку виробничої діяльності політика максимізації прибутку розглядалася як одна з найголовніших складових фінансової політики підприємства. Питання про вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на зростання прибутковості підприємства залишається актуальним протягом багатьох десятиліть та спонукає до проведення значної кількості емпіричних досліджень.

Дослідження цієї проблеми проводили ще представники класичної школи, зокрема Дж.Ст. Міль, Д. Рікардо, А. Сміт, у роботах яких відображаються економічні умови того часу з відповідним ідеологічним відтінком.

Багато уваги проблемам формування та використання прибутку підприємств приділялося в економічних працях С.М. Баранцевої, М.Д. Білик, І.О. Бланка, В.І. Блонської, Є.М. Винниченка, О.І. Вужинської, Ю.В. Гончарова, М.І. Горбатюка, В.В. Іванієнка, В.М. Івахненка, А.П. Ковальова, С.В. Мішиної, В.М. Опаріна, А.М. Поддєрьогіна, В.В. Худи та інших учених. Великий внесок у вирішення питань формування напрямів ефективного використання прибутку в системі забезпечення прибуткової діяльності підприємств зробили такі українські економісти, як, зокрема,

В.І. Баранов, В.І. Іваненко, І.В. Зятковський, М.Я. Коробов, С.В. Мочерний, С.М. Онисько С.Ф. Покропивний, О.С. Філіпченко [1, с. 38].

Ученими доведено, що прибуток підприємства формується під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, які постійно змінюються в трансформаційному суспільно-політичному та економічному середовищі.

Однак більшість досліджень сутності прибутку та особливостей його формування, розробок шляхів удосконалення методів прогнозування й планування прибутковості підприємства передбачає стабільність економічного та суспільно-політичного середовища.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Саме тому в основу статті покладено дослідження теоретичних основ формування прибутку, проведення аналізу показників прибутковості функціонування підприємства та аналіз впливу факторів суспільно-політичної нестабільності на величину прибутку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нестабільна політична та економічна ситуація в Україні, зумовлена багатьма несприятливими чинниками, негативно впливає на економіку держави загалом та роботу підприємств зокрема. Проте навіть в таких умовах підприємства намагаються забезпечити прибутковість власної діяльності або принаймні стабілізувати прибуток на певному рівні.

Досвід фінансово-господарської діяльності підприємств доводить, що на сучасному етапі різниця в рівні прибутковості між підприємствами однієї й тієї ж самої галузі залежить не тільки й не стільки від відмінностей у технологіях (цей розрив сьогодні досить легко ліквідувати), скільки від ефективності системи управління підприємством. Адже коли в зовнішньому середовищі з'являються будь-які джерела нестабільності – політичної, соціальної, екологічної чи економічної, – то засобом збереження фінансової стійкості підприємства стають відповідні механізми управління [6, с. 283]. Саме тому сьогодні найбільшої уваги потребує вирішення проблем, пов'язаних з дослідженням та впровадженням у практику методів управління, спрямованих на досягнення прибутку від виробничої діяльності та його зростання в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Робити це вітчизняному бізнесу досить важко, оскільки більшість менеджерів підприємств не готова визначити та сформулювати суть проблеми управління прибутковістю підприємства в

умовах нестабільної зовнішньої середи й перш за все попиту.

Прибутковість підприємства є складною та багатогранною економічною категорією, що одночасно характеризує як одержані результати діяльності підприємства, так і можливості отримувати прибуток як головне джерело розширеного відтворення в майбутньому [3, с. 54].

Прибуток – це та частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу й комерційну діяльність підприємства.

Прибуток є основним джерелом фінансування розвитку підприємства, удосконалення його матеріально-технічної бази, забезпечення всіх форм інвестування.

Вивчаючи склад і динаміку прибутку, необхідно встановити чинники, які визначають рівень прибутку, оцінити їх вплив.

Формування прибутку залежить від багатьох чинників, кожний з яких позитивно або негативно впливає на величину прибутку підприємства. Всі фактори, від яких залежить прибутковість, можна поділити на зовнішні (фактори, які не залежать від діяльності суб'єктів господарювання) та внутрішні (фактори, які залежать від діяльності підприємства).

Серед зовнішніх факторів можна виокремити три групи: загальноекономічні фактори (побудова на основі власності виробничих відносин, формування організаційно-правових структур ринкового типу, створення інфраструктури ринку), ринкові фактори (суттєве коливання попиту і пропозиції, рівень реальних доходів населення, нестабільність фінансового ринку) та інші фактори (політична нестабільність, негативні демографічні тенденції тощо) [7, с. 79].

Серед внутрішніх факторів також можна виокремити три групи: виробничі фактори (використання матеріально-технічної бази виробництва, використання трудового потенціалу), інвестиційні фактори (впровадження у виробництво нових засобів праці, витрати інвестиційних ресурсів), фінансові фактори (формування фінансової стратегії, планування діяльності, структура джерел фінансування) [7, с. 79–80].

Оцінку прибутковості функціонування підприємства можна визначити за показником рентабельності – відносним показником ефективності роботи підприємства, що в загальній формі обчислюється як відношення прибутку до витрат (ресурсів) або міра використання наявних ресурсів у процесі виробництва та реалізації товарів, робіт чи послуг

[7, с. 81]. Отже, *рентабельність поточних витрат*, яка характеризує вигідність для підприємства виробництва продукції та її окремих видів, розраховується як відношення чистого прибутку після оподаткування до загальних витрат: $R_{п.в.} = ЧП : В_з \times 100\%$; *рентабельність операційної діяльності*, яка свідчить про ефективність операційної діяльності підприємства – співвідношення розмірів прибутку від операційної діяльності та поточних витрат, пов'язаних з операційною діяльністю, – розраховується як: $R_{о.д.} = По.д : Во.д \times 100\%$; *рентабельність продукції*, яка характеризує ступінь прибутковості продукції та дорівнює співвідношенню прибутку та собівартості продукції, розраховується як: $R_{п.} = П. : СВт \times 100\%$; *рентабельність продаж* показує, яку суму операційного прибутку одержує підприємство з кожної гривні проданої продукції, та є співвідношенням прибутку до обсягів продажу: $R_{п.} = П : Оп$ [8, с. 96].

Наведені показники свідчать про те, що рентабельності діяльності підприємства загалом залежать від об'єму отриманого прибутку та витрат у ході господарської діяльності: зростання показників рентабельності залежить від збільшення прибутку та, відповідно, зменшення витрат підприємства.

Розглянемо стрижневий фактор рентабельності – прибуток.

Оскільки з вищенаведених формул $R_{п.} = П : СВт \times 100\%$ і $R_{п.} = П : Оп$, то $П. = R_{п.} \times СВт. = R_{п.} \times Оп$, тобто величина прибутку від реалізації продукції залежить від об'єму її продаж та собівартості. Збільшення об'єму продаж рентабельної продукції приводить до пропорційного збільшення прибутку (у випадку незначних коливань інших факторів, що впливають на величину прибутку). Відповідно, якщо продукція є збитковою, то при збільшенні об'єму її продаж відбувається зменшення суми прибутку.

Однак в умовах соціальної та політичної нестабільності (погіршення умов життя населення, масова бідність, падіння реальних доходів і різке посилення їх диференціації, відсутність ефективною цінової та податкової політики держави, зростання монополізації ринкової системи) спостерігається порушення пропорційної залежності між показниками рентабельності виробництва. Одним з головних важелів впливу на об'єми продажу та собівартості продукції, а отже, загалом й на прибуток, є ціна [5, с. 105].

Вплив на зміну суми прибутку за рахунок відпускної ціни на продукцію визначається

співставленням фактичної виручки з умовною, яку підприємство отримало би за фактичний об'єм реалізації продукції за плановими цінами:

$V_{пл} = Q \times P_{пл}$; $P_{пл} = V_{в} - VT_{ф}$; $V_{вф} = Q \times P_{ф}$; $P_{ф} = V_{вф} - VT_{ф}$; $D_{Пц} = P_{ф} - P_{пл}$,
де $V_{пл}$ – валова виручка планова (тис. грн.);
 $V_{вф}$ – валова виручка фактична (тис. грн.);
 Q – об'єм реалізованої продукції (одиниця);
 $P_{пл}$ – планова реалізаційна ціна одиниці продукції (грн./одиницю);
 $P_{пл}$ – плановий прибуток за фактичний об'єм продукції (тис. грн.);
 $P_{ф}$ – фактична реалізаційна ціна одиниці продукції (грн./одиницю);
 $P_{ф}$ – фактичний прибуток (тис. грн.);
 $VT_{ф}$ – фактичні витрати (тис. грн.);
 $D_{Пц}$ – зміна величини прибутку за рахунок ціни реалізації (тис. грн.).

Таким чином, за рахунок збільшення реалізаційної ціни зростає сума прибутку від продажів. Однак слід зауважити, що в умовах погіршення соціально-економічного стану більшої частини споживачів зростання цін на товари та послуги слід детально аналізувати та впроваджувати залежно від їх якості, попиту, ринків збуту, платоспроможності споживачів.

Водночас на формування цінової стратегії підприємства впливають багато чинників, як внутрішніх, так і зовнішніх. Однією з основних економічних категорій виробництва є собівартість продукції (послуг), за допомогою якої визначають результати діяльності підприємства, намічають заходи щодо удосконалення виробництва та зниження витрат на виробництво продукції, підвищення прибутковості підприємства [7, с. 83].

Вплив зміни повної собівартості продукції на суму прибутку встановлюється порівнянням фактичної суми витрат з плановою, перерахованою на фактичний об'єм продаж:

$VT_{пл} = Q \times C_{пл}$; $P_{пл} = V_{в} - VT_{пл}$; $VT_{ф} = Q \times C_{ф}$; $P_{ф} = V_{в} - VT_{ф}$; $D_{Пс} = P_{ф} - P_{пл}$,
де $V_{в}$ – валова виручка (тис. грн.);
 Q – об'єм реалізованої продукції (одиниця);
 $VT_{пл}$ – планові витрати (тис. грн.);
 $VT_{ф}$ – фактичні витрати (тис. грн.);
 $C_{пл}$ – планова собівартість одиниці продукції (грн./одиницю);
 $C_{ф}$ – фактична собівартість одиниці продукції (грн./одиницю);
 $P_{пл}$ – плановий прибуток за фактичний об'єм продукції (тис. грн.);
 $P_{ф}$ – фактичний прибуток (тис. грн.);

$D_{Пс}$ – зміна величини прибутку за рахунок собівартості (тис. грн.).

З наведених розрахунків видно, що собівартість продукції та прибуток знаходяться в зворотній пропорційності: зниження собівартості приводить до відповідного зростання суми прибутку, а при збільшенні собівартості продукції загальна сума прибутку зменшується.

Оскільки собівартість як економічна категорія визначає суму витрат на виробництво та реалізацію продукції, цілком логічним є твердження про те, що величина прибутку підприємства повною мірою залежить від зменшення суми витрат на сировину, енергію, оплату праці робітникам, банківські кредитні зобов'язання, державні податкові та страхові збори тощо.

Однак посилення кризових тенденцій у вітчизняній економіці висвітлює ряд проблем, викликаних нестабільністю соціально-політичних процесів: зволікання влади щодо проведення системних трансформаційних реформ у всіх сферах життя країни, російська агресія й російські обмежувальні торговельні та енергетичні заходи, внутрішні протиріччя між владою та суспільством. Як наслідок, затяжний період виходу українських підприємств з економічної кризи через надмірно високий податковий тиск, тіньовий характер роздержавлення і приватизації, монополізацію виробництва та надмірно повільне формування середнього та малого бізнесу, значний відтік капіталу за кордон, високу орієнтацію вітчизняного виробництва на імпорт і, як наслідок, залежність від коливання курсів світових валютних та ресурсно-енергетичних ринків.

Політична криза та економічний спад призвели до банкрутства багатьох компаній, скорочення їхніх витрат і штатів. За винятком окремих підприємств, прибутковість більшості підтримується штучно: зниження собівартості продукції досягається не шляхом удосконалення системи фінансово-господарської діяльності, інвестицій інноваційного характеру, а за рахунок низької заробітної плати та її заборгованості, використання дешевої та навіть неякісної сировини, порушення технологічно-виробничого процесу, завищення цін на товарну продукцію [3, с. 218]. Внаслідок політичних та економічних кризових явищ зростає загострення негативних тенденцій у соціальній сфері (погіршення умов життя населення, масова бідність, зростання безробіття, падіння реальних доходів і різке поси-

лення їх диференціації), що, в свою чергу, спричиняє зниження платоспроможності значної частини населення та скорочення купівельного попиту на значну частку продукції та послуг, що негативно впливає на рівень прибутковості вітчизняного бізнесу.

Висновки з цього дослідження. У статті ми обґрунтували сутність і поняття прибутку підприємства. Довели, що, оскільки прибуток як економічна категорія характеризує ефект, отриманий за результатами фінансово-господарської діяльності, відповідно, функціонування будь-якого підприємства, незалежно від форми власності, зводиться до отримання та збільшення його прибутковості.

У ході роботи встановили, що багатосторонній характер прибутку потребує системного підходу до його дослідження. Такий підхід передбачає аналіз сукупності чинників утворення, взаємовпливу, розподілу та використання. Оскільки в основу статті покладене дослідження шляхів підвищення прибутку на підприємстві, детально були проаналізовані чинники його утворення та взаємовпливу з іншими показниками фінансово-господарської діяльності господарюючого суб'єкта.

Встановили, що до числа утворюючих чинників відносяться прибутки, отримані підприємством від різних видів підприємницької діяльності: прибутки за цінними паперами, від часткової участі в інших підприємствах, у тому числі дочірніх, від реалізації інших активів та основних засобів, безоплатна фінансова допомога тощо. Однак основну частину становлять прибутки від реалізації продукції.

На рівень і суму прибутку впливає велика кількість факторів, як позитивних, так і негативних: зовнішні, що визначаються фінансово-кредитною політикою держави, у тому числі податки й податкові ставки, відсоткові ставки за позиками, ціни, тарифи й збори, ринкова конкуренція, а також внутрішні, які включають собівартість, рентабельність, продуктивність праці тощо.

У ході проведеного аналізу встановили, що в умовах соціально-політичної нестабільності дія негативних факторів різко посилюється, що потребує від підприємства впровадження методів, спрямованих на удосконалення сис-

теми управління виробництвом в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Перший метод – це досягнення лідерського (монопольного) положення на ринку конкурентної продукції шляхом забезпечення її унікальності та постійної новачії. У цьому випадку необхідно враховувати такі протидіючі сили, як антимонопольна політика держави, зростаюча конкуренція з боку інших підприємств, попит та купівельна спроможність споживчого середовища.

Ефективність використання другого методу залежить від знання кон'юнктури ринку та вміння постійно адаптувати під неї розвиток виробництва. Величина прибутку в цьому випадку залежить від правильного вибору виробничої спрямованості підприємства щодо випуску продукції (вибір продуктів, які користуються стабільним та високим попитом), створення конкурентоспроможних умов продажу своїх товарів та надання послуг (ціна, строки поставок, обслуговування покупців, післяпродажне обслуговування тощо), об'ємів виробництва (чим більше об'єм продажів, тим більше маса прибутку), асортименту продукції та зниження витрат виробництва.

Для ефективного управління прибутком підприємства та збільшення його величини необхідно:

1) розробити таку стратегію управління прибутком, яка б відповідала довгостроковим цілям розвитку підприємства та давала б змогу досягти найкращих результатів за допомогою наявних ресурсів;

2) враховувати доходи від усіх видів діяльності підприємства, кожний з яких матиме досить вагомий вплив на величину прибутку;

3) планувати витрати таким чином, щоб їх сума в жодному разі не перевищувала доходи в даному періоді; це дасть змогу забезпечити хоча б беззбитковість виробництва та врятувати в подальшому підприємство від банкрутства;

4) під час використання прибутку орієнтуватися перш за все на потреби самого підприємства у формуванні джерел власного фінансування, що в подальшому приведе до максимізації та стабілізації прибутку та розвитку суб'єкта господарювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аранчій В.І. Фінанси підприємств : [навч. посіб.] / В.І. Аранчій – К. : ВД «Професіонал», 2004. – 304 с.
2. Бердар М.М. Фінанси підприємств : [навч. посіб.] / М.М. Бердар. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
3. Бланк І.А. Управління прибутком / І.А. Бланк. – К. : Ніка – Центр, 1998. – 544 с.

4. Іванюта П.В. Управління ресурсами і витратами : [навч. посіб.] / С.М. Іванюта, О.П. Лугівська. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 320 с.
5. Мазур О.Є. Ринкове ціноутворення : [навч. посіб.] / О.Є. Мазур – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 480 с.
6. Ногіна С.В. Шляхи вдосконалення формування та розподілу прибутку / С.В. Ногіна, М.Г. Свіридова // Економічний аналіз. – 2011. – № 2. – Вип. 8. – С. 283–286.
7. Пігуль Н.Г. Управління прибутком підприємства / Н.Г. Пігуль // Збірник наукових праць держ. вищ. навч. закладу «Укр. академія банк. справи НБУ». – 2010. – № 28. – С. 79–85.
8. Покропивцій С.Ф. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність : [навч. посіб.] / С.Ф. Покропивцій, В.М. Колот. – К. : КНЕУ, 1998. – 352 с.